

Primljeno/Submitted: 21.02.2020.
 Prihvaćeno/Accepted: 01.10.2020.

Stručni rad
 Professional paper

JEL Classification: Z32

POTENCIJALI RAZVOJA DOGAĐAJNOG TURIZMA U GRADU OSIJEKU

THE POTENTIAL AND DEVELOPMENT OF EVENT TOURISM IN THE CITY OF OSIJEK

Bernard Hackenberger-Kutuzović *

Rene Mihaljević **

Sandra Mrvica Mađarac ***

SAŽETAK

U Strategiji razvoja grada Osijeka od industrijskog do inteligentnog grada 2014.-2020. kao neki od ciljeva razvoja grada su navedeni i organizacija turističkih atrakcija za mlade turiste te vizija razvoja grada kao atraktivnog grada za življenje i grada mladih. U tome se razvoj događajnog turizma u gradu Osijeku nameće kao moguće rješenje. Grad Osijek ima brojne kulturne, sportske i zabavne manifestacije koje su postale tradicionalne (Pannonian Challenge, Osječko ljeto mladih, Osječko ljeto kulture, Večer vina i umjetnosti, Osječki sajam antikviteta, Antunovo u Tvrđi, ReArt festival, Osijek Air show, Advent u Osijeku, Ferivi polumaraton, Tour de Slavonija, Svjetski kup u gimnastici...). S obzirom na činjenicu kako suvremeni turisti žele aktivan odmor, grad Osijek ima sve predispozicije za destinaciju događajnog turizma. U radu su navedeni turistički potencijali grada Osijeka, manifestacije, analiza turističkog tržišta te SWOT analiza razvoja događajnog turizma u gradu Osijeku koji može biti pokretač gospodarskog i društvenog razvoja grada.

Ključne riječi: događajni turizam, grad Osijek, manifestacije, aktivan odmor

ABSTRACT

In the development strategy of the City of Osijek from industrial to intelligent city 2014-2020 as some of the goals of the city development are listed organization of tourist attractions for young tourists and vision for the city development as an attractive city to live in and the city of youth. Therefore, the development of event tourism in the city of Osijek is a possible solution. The City of Osijek has numerous cultural, sports and entertainment events that have become traditional (Pannonian Challenge, Osijek Summer of Youth, Osijek Cultural Summer, Evening of Wine & Art, Osijek Antiquities Fair, Antunovo in Fortress Event, ReArt Festival, Osijek Air show, Advent in Osijek, Ferivi Halfmarathon, Tour de Slavonia, Gymnastics World Cup, etc.). Given the fact that modern tourists want an active vacation, the City of Osijek has all the predispositions to become the event tourism destination. In the paper are presented the

*Student Studija trgovine, Veleučilište „Lavoslav Ružička“ u Vukovaru, e-mail: bernard.hackenberger@gmail.com

** Student Studija trgovine Veleučilište „Lavoslav Ružička“ u Vukovaru, e-mail: rene.mihaljevic@gmail.com

*** Dr.sc., v. pred., Veleučilište „Lavoslav Ružička“ u Vukovaru, e-mail: smrvica@vevu.hr

tourist potentials of the City of Osijek, events, analysis of the tourism market and SWOT analysis of the development of the event tourism in the City of Osijek, which can be initiator of economic and social development of the city.

Keywords: event tourism, city of Osijek, events, active vacation

UVOD

Događajni turizam (turizam događaja) je oblik turizma koji sve više privlači turiste na boravak u određenu turističku destinaciju zbog sadržaja koje ta destinacija nudi. Suvremeni turisti žele vrijednost za novac te aktivan i sadržajan odmor. Grad Osijek zbog svojih brojnih događanja tijekom cijele godine ima mogućnost razvoja ovog oblika turizma. Brojni su kulturni, sportski i zabavni događaji u ovom gradu koji posljednjih godina privlače sve veći broj turista iz zemlje i inozemstva. Strateškim upravljanjem događajima i promotivnim aktivnostima razvoj ovog oblika turizma mogao bi se pozitivno odraziti na gospodarstvo grada i razvoj turizma u gradu Osijeku. U radu se istražuju turistički potencijali grada Osijeka za razvoj događajnog turizma te je prikazan broj noćenja i dolaska turista u grad Osijek.

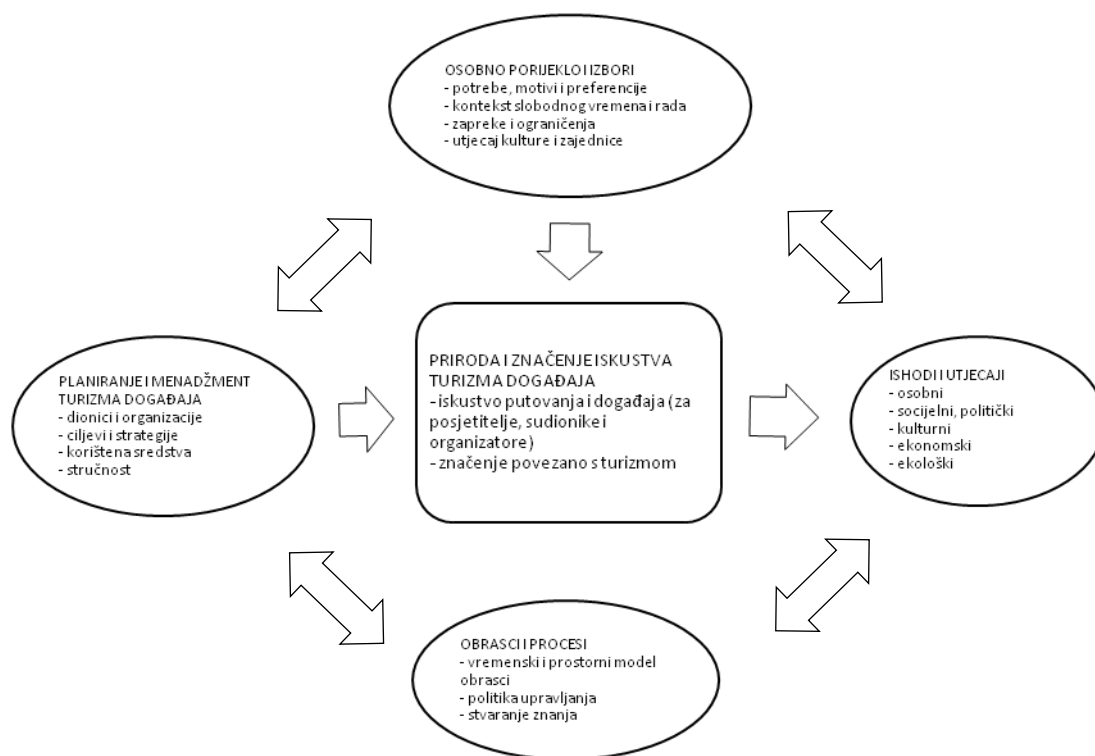
1. POJAM DOGAĐAJNOG TURIZMA

Događaj je trenutak kada se nešto posebno dogodilo ili će se tek dogoditi, a predstavlja specifično osmišljenu ponudu ograničenog trajanja koja dolazi od ideje koja se realizira suradnjom organizatora i izvršitelja. Događaj uključuje ljudski rad u stvaranju neopipljive koristi potrošača i istovremeno se razlikuje od klasične uslužne ponude, a proširuje poslovne mogućnosti te kvalitetno ispunjava aktivan odnos potrošača prema slobodnom vremenu (Wagen, Carlos, 2008:4). Važne karakteristike događaja ogledaju se u (Wagen, Carlos, 2008:2):

- najčešće se radi o jedinstvenom životnom iskustvu
- obično su vrlo skupa
- održavaju se u kratkom vremenskom razdoblju
- iziskuju dugotrajno i pažljivo planiranje
- obično se održavaju samo jednom (iako se mnoga održavaju svake godine i to najčešće u isto vrijeme)
- podrazumijevaju visoki rizik, osobito financijske i sigurnosne naravi
- svi ljudi uključeni u događaj, pa i organizacijski tim, puno toga stavljaju na rizik.

Suvremeni turisti tijekom posjeta destinaciji žele avanturu odnosno neki doživljaj koji će ovjekovječiti njihov boravak u toj destinaciji. Turizam događaja se ubrzano razvija te daje dodatni gospodarski doprinos (Gračan, Rudančić-Lugarić, 2013). Za mnoge pojedince događaj je nešto što se događa jednom u životu i obilježava važan period i značajno postignuće. Upravljanje događajima ne traje jedan dan, već je to proces koji zahtijeva dobro osmišljenu kreativnu, ali i provedbenu strategiju prema ciljnim javnostima što ovisi o cilju događaja. Organizator događaja mora osigurati nesmetan tijek događanja, mora svesti rizike na najmanju moguću mjeru i maksimalno povećati zadovoljstvo publike (Wagen, Carlos, 2008: 2). „Turizam događaja je opće prihvaćen pojam koji uključuje sve planirane događaje u integriranom pristupu razvoja i marketinga destinacije. Kulturni događaji, sportska natjecanja, glazbeni i filmski festivali, tradicionalne svečanosti i ostale manifestacije mogu generirati novu potražnju što povećava konkurentnost i jača image destinacije“ (Vrtiprah, Sentić, 2018: 267). Iz Slike 1. se vide čimbenici potrebni za stvaranje znanja o događajnom turizmu.

Slika 1. Okosnica za stvaranje znanja i razvijanje teorije o turizmu događaja

Izvor: Gračan, D., Rudančić-Lugarić, A., 2013: 273

Konkurentna prednost destinacije ostvaruje se kroz cjenovnu razinu i kvalitativnu razinu; cjenovna razina se postiže snižavanjem cijene na granicu rentabilnosti dok kvalitativna razina se ostvaruje inoviranjem i obogaćivanjem elemenata ponude dovodeći destinaciju na kvalitativno višu razinu zadovoljenja turista (Pirjavec, Kesar, 2002). Kapitalni sadržaj turističke destinacije – organizirani događaj će diferencirati turističku destinaciju i napraviti pomak od konkurencije (Gračan, Rudančić-Lugarić, 2013). Bogat kulturni život čini određenu destinaciju potpunim, a ne samo turističkim odredište; mjestom koje vrijedi posjetiti u različito doba godine i mjestom sa širom društvenom privlačnošću (Anholt, 2007).

2. TURISTIČKO TRŽIŠTE GRADA OSIJEKA

Osijek je grad u istočnoj Hrvatskoj. Smješten je u ravnici na desnoj obali rijeke Drave. Najveći je grad u Slavoniji, četvrti grad po veličini Hrvatskoj. On predstavlja industrijsko, upravno, sudsko i kulturno središte Osječko-baranjske županije. Grad Osijek je 2016. godine ušao u završni krug natjecanja za prestižnu nagradu „Europske prijestolnice kulture“ za 2020. godinu. Grad Osijek je grad s najviše zelenila i zelenih površina u Hrvatskoj. Prema Popisu stanovništva iz 2011. godine u samom gradu Osijeku živi 84 104 stanovnika, a na području administrativnoga grada Osijeka 108 048 stanovnika (Državni zavod za statistiku, 12.03.2019). Brojni su kulturno-povijesni i sakralni spomenici u gradu Osijeku: gradske zidine i Vodena vrata, General vojarna, crkva Sv. Mihaela, crkva Uzvišenja Sv. Križa, Trg Sv. Trojstva, secesijske gradske palače u ulici Europske avenije, kon-katedrala Sv. Petra i Pavla, kino Urania i kino Europa, Viseći most, Secesijski zdenac, crkva Sv. Jakova, Trg dr. Ante Starčevića, Trg Slobode, dvorac Pejačević, Trg bana Josipa Jelačića.

Iz Tabele 1. se vidi broj noćenja i dolazaka turista u grad Osijek u 2015. i 2016. godini.

Tabela 1. Broj noćenja i dolazaka turista u grad Osijek u 2015. i 2016. godini

	DOLASCI 2016.			NOĆENJA 2016.			DOLASCI 2015.			NOĆENJA 2015.		
	domaci	strani	ukupno	domaci	strani	ukupno	domaći	strani	ukupno	domaći	strani	ukupno
siječanj	1718	562	2280	3304	1425	4729	1604	527	2131	2817	969	3786
veljača	2085	811	2896	3978	1710	5688	1971	979	2950	3239	1684	4923
ožujak	2811	1086	3897	4829	2096	6925	2435	868	3303	4069	1835	5904
travanj	2652	1455	4107	4569	3361	7930	2652	1017	3669	4778	2189	6967
svibanj	3316	1853	5169	5756	3777	9533	2924	1918	4842	5035	3505	8540
lipanj	2292	1784	4076	3902	3863	7765	1953	1865	3818	3328	2992	6320
srpanj	1450	1922	3372	2676	5223	7899	1598	1819	3417	3373	4425	7798
kolovoz	1404	1718	3122	2639	4061	6700	1293	1576	2869	3166	3244	6410
rujan	3186	2058	5244	4953	4419	9372	2731	2211	4942	5177	5096	10273
listopad	3230	1656	4886	5520	3256	8776	3204	1718	4922	5877	3333	9210
studeni	3530	1089	4619	5695	2255	7950	3547	1032	4579	5754	1921	7675
prosinac	2450	937	3387	3886	1997	5883	2504	910	3414	4426	2171	6597
UKUPNO	30124	16931	47055	51707	37443	89150	28416	16440	44856	51039	33364	84403

Izvor: Turistička zajednica grada Osijeka, Podaci o broju noćenja i dolazaka, 2019.

Iz navedenih podataka je vidljivo kako se broj noćenja u 2016. godini povećao u odnosu na 2015. godinu za 4 747, a broj dolazaka turista za 2 199 dolazaka. Broj domaćih turista je znatno veći od broja stranih turista, a najveći broj dolazaka turista zabilježen je u rujnu, svibnju i listopadu.

Iz Tabele 2. se vidi broj noćenja i dolazaka turista u grad Osijek u 2017. i 2018. godini.

Tabela 2. Broj noćenja i dolazaka turista u grad Osijek u 2017. i 2018. godini

	DOLASCI 2018.			NOĆENJA 2018.			DOLASCI 2017.			NOĆENJA 2017.		
	domaci	strani	ukupno	domaci	strani	ukupno	domaći	strani	ukupno	domaći	strani	ukupno
siječanj	2163	713	2876	4186	1767	5953	1615	579	2194	2756	1624	4380
veljača	2411	1282	3693	4528	2822	7350	2247	801	3048	4013	2089	6102
ožujak	3023	1209	4232	5270	2575	7845	3361	1253	4614	5296	2631	7927
travanj	3205	1828	5033	5170	4036	9206	3184	1733	4917	5643	3770	9413
svibanj	3616	2507	6123	5974	5999	11973	3216	2291	5507	5416	5259	10675
lipanj	2759	2536	5295	5251	4966	10217	2728	1843	4571	4902	4365	9267
srpanj	1871	2622	4493	3592	5477	9069	1721	2124	3845	3408	5003	8411
kolovoz	1526	2255	3781	3337	5516	8853	1382	2515	3897	2945	5248	8193
rujan	3618	2494	6112	6052	5112	11164	3251	2344	5595	5328	5675	11003
listopad	4012	1981	5993	7282	4592	11874	3751	2079	5830	6342	4314	10656
studeni			0			0			0			0
prosinac			0			0			0			0
UKUPNO	28204	19427	47631	50642	42862	93504	26456	17562	44018	46049	39978	86027

Izvor: Turistička zajednica grada Osijeka, Podaci o broju noćenja i dolazaka, 2019.

Iz navedenih podataka je vidljivo kako se broj dolazaka turista u 2018. godini povećao u odnosu na 2017. godinu za 3 613, a broj noćenja se povećao za 7 477. Broj dolazaka turista u grad Osijek se 2018. godine povećao u odnosu na 2015. godinu za 2 775, a broj noćenja za 9 101. Broj noćenja turista u gradu Osijeku 2018. godine je bio najveći u svibnju, listopadu i rujnu.

Gradsko vijeće grada Osijeka donijelo je Strategiju razvoja grada Osijeka od industrijskog do inteligentnog grada od 2014-2020. godine čija je vizija grada kao grada u kojem građani mogu zadovoljavati svoje obrazovne, kulturne, sportske i društvene potrebe (Gradsko vijeće grada

Osijek, 2015). Kako bi se te potrebe zadovoljile potrebna je i organizacija sportskih, kulturnih i zabavnih manifestacija.

3. MANIFESTACIJE U GRADU OSIJEKU

3.1. Sportske manifestacije u gradu Osijeku

3.1.1. Pannonianchallenge

Osijek je 90-ih godina bio poznat kao grad sporta i dobre zabave. Na taj način su privučeni zaljubljenici ekstremnog sporta i adrenalina koji su se skupili na tadašnjem jedinstvenom Pannonianchallenge-u koji omogućava opuštenu druženje BMX, SKATE i INLINE natjecanja. Prvi Pannonianchallenge se održao 1999. godine te je odmah privukao znatan broj zainteresiranih gledatelja. Najveći zaokret se dogodio 2013. godine, kada se sveukupanskate park, a samim time i festival preselio na znatno veći prostor na lijevoj obali rijeke Drave u blizini popularnog gradskog kupališta Copacabana. Brojni sponzori su tada počeli prepoznavati značaj PannonianChallengea za cijelu regiju, ali i za sam razvoj ekstremnog sporta zbog čega je festival počeo nezaustavljivo rasti do svjetske razine koja posljednjih godina oduševljava najbolje sportaše i brojne posjetitelje. Pannonian uz brojna sportska događanja pruža i vrlo atraktivan i zanimljiv susret s mnogobrojnim poznatim glazbenim izvođačima. Sadrži i mogućnost volontiranja i stjecanja organizacijskih vještina (Pannonian, 26.03.2019.).

3.1.2. Svjetski kup u gimnastici

Prvo izdanje Svjetskog kupa u gimnastici je organizirano 2009. godine, a s njim je započela povijest uspješnih organizacija službenih etapa Svjetskog kupa u Hrvatskoj. Još jedna posebnost Osijeka je i njegova dugogodišnja povezanost s gimnastikom. Upravo je u Osijeku 1865. godine osnovana najstarija gimnastička udruga u Hrvatskoj „Pervo Društvo Gombalacah“ čiji tradicijski nasljednici i danas vrlo uspješno vode veliki broj sekcija rekreativne i vrhunske gimnastike. Grad Osijek je i po deseti put bio domaćin jednog od najvećih međunarodnih gimnastičkih natjecanja - Grand Prix Osijek 2017 Žito Challenge Cup-a, koje okuplja mnoštvo najuspješnijih svjetskih gimnastičara i gimnastičarki (Osijekgym, 31.03.2019.).

3.1.3. Osječki Ferivi polumaraton

Osječki Ferivi polumaraton se održava u organizaciji Maraton kluba Hrvatski sokol Osijek. Ove godine održat će se petnaesti put po redu u gradu Osijeku, a broji oko 1500 prijavljenih sudionika. Osječki Ferivipolumaraton je veliki doživljaj za svakog tko će se po prvi puta naći u gradu Osijeku, ali i za one trkače koji svake godine sudjeluju, kao i za sve građane koji će doći iskazati podršku profesionalcima i rekreativcima (Osijek 031, 30.03.2019.).

3.1.4. Osijek Air Show

Osijek Air Show je adrenalinska priredba osmišljena za promoviranje zrakoplovstva, zrakoplovno-tehničke kulture i zrakoplovnog sporta. Osnovna zadaća Osijek Air Show-a je sudjelovanje i prezentacije predstavnika svih grana zrakoplovnog sporta. U „Show“ su uključeni skokovi padobranom, prezentacija svih kategorija zrakoplovnog modelarstva, prezentacija mogućnosti ultralakih zrakoplova, bezmotornih, motornih i ovjesnih jedrilica, motornih zmajeva i nastup akrobatske grupe „Kрила oluje“ Hrvatskog ratnog zrakoplovstva. Turisti i ostali posjetitelji mogu iskusiti doživljaj letenja i upravljanja ovjesnom jedrilicom i

borbenim zrakoplovom Hrvatskog ratnog zrakoplovstva u simulatoru letenja. Osijek Air Show započeo je sa svojom idejom u Osijeku 2012. godine, a 2019. godine će imati svoje šesto izdanje. Ulaz je za sve posjetitelje besplatan (Osijeknews, 27.03.2019.).

3.1.5. Tour de Slavonija

Tour de Slavonia 139 km – najduža biciklijada u Slavoniji te spada u najduže biciklijade u Hrvatskoj, a organizira je BK Maraton team. Ovaj sportski događaj nudi: vođenje od strane iskusnih i profesionalnih biciklista, osvježenje u obliku voća i osvježavajućih napitaka, prateće i servis vozilo ukoliko se nekom dogodi kvar na biciklu, vožnju u grupi koja je „kontrolirana“ od članova biciklističkih klubova (BK Našice, BK Osijek, BK Maraton team), sigurnost u prometu (biciklijadase odvija u redovnom odvijanju u prometu) (Bk Maraton Team, 30.03.2019.).

3.2. Kulturne i vjerske manifestacije u gradu Osijeku

3.2.1. Osječko ljeto kulture (OLJK)

OLJK je najveća kulturna manifestacija u istočnoj Hrvatskoj. Od 2000. godine posjetiteljima pruža kvalitetne kulturne programe. To je manifestacija koja traje 15 dana, rasprostranjena je na 24 lokacije, sadrži 49 programa i godišnje bilježi oko 10000 posjetitelja. OLJK se održava 18. godina za redom sa ciljem oživljavanja grada te visokokvalitetnim programima iz područja kazališne, glazbene i plesne, književne, likovne, filmske i novomedijske kulture. Cilj manifestacije je zadovoljenje kulturnih potreba Osječana (Osječko ljeto kulture, 26.03.2019.).

3.2.2. Večer vina i umjetnosti

Popularni vinski sajam s koncertima „urbanog“ glazbenog izričaja u umjetničkim izložbama se održava više puta tijekom proljetnih, ljetnih i jesenskih mjeseci. Uz vino dolazi i niz umjetničkih sadržaja bez kojih večeri vina ne bi bile potpune: „Izložba radova 6. Međunarodne radionice umjetničke grafike“ u galeriji Kazamat, „Izložba vodenog svijeta“ Udruge Gloria Maris, zatim tradicionalna „Izložba radova djece osječkih vrtića“ u galeriji Waldinger i izložba „Osijek Postcards“ fotografa Tomislava Marcijuša, koja se održava u Regionalnoj vinoteci kod Vodenih vrata (osijek031, 26.03.2019.).

3.2.3. ReArt festival

ReArt festival je jedan od projekata udruge za umjetnost i stvaralaštvo REART te se izvodi od 2014. godine (prvo preko udruge PLANTAža, gdje se osamostalio 2018.) godine u Osijeku. ReArt predstavlja mjesto susreta i razmjene raznih tipova umjetnika i kreativaca na kojem se može vidjeti stvaranje i razvoj urbane kulture. Festival stvara platformu za umjetnost, približava publiku umjetnicima, kreativcima daje mogućnost predstavljanja, promiče kulturu recikliranja i stvara ugodno društveno ozračje. ReArt time povezuje kreativnost, umjetnost, znanost i ekologiju odgovarajući na temu određenog književnog djela i oživljavajući razna zaboravljena mjesta unutar grada Osijeka. Festival promovira lokalne umjetnike i kreativce te se vodi motom „Misli globalno kupuj lokalno“ potičući „uradi sam“ kulturu. Festival se održava na proljeće i unutar festivala se održava ReArt sajam koji predstavlja sajam kreativaca, a osim na proljeće ima i svoje božićno izdanje. Interes mladih kao i svih uzrasta sve više raste, stoga ReArt okuplja veliki spektar različitosti. ReArt festivalom želi se postići prepoznatljivost grada

Osijek i regije Slavonije i Baranje kao kulturnog i urbanog središta te mjesta za umjetnost i raznolikost, a ujedno promovirati i obogatiti turističku i gospodarsku ponudu grada. Raznolikost ReArt-ova programa otvara nove prilike, potiče nove suradnje te stvara dugotrajne uspomene, a podrazumijeva: kreativni sajam, izložbe, glazbeni program, predstave, gostovanja, filmske projekcije, edukativne radionice i predavanja predavača iz cijele regije s područja kulturne i kreativne industrije (Reart festival, 27.03.2019.).

3.2.4. Osječki sajam antikviteta

Svake prve subote u mjesecu se u osječkoj Tvrđi održava sajam antikviteta kao mjesto susreta kupaca i trgovaca starinama. Na sajmu se mogu pronaći i razni obrtnički proizvodi te proizvodi seoskih gospodarstava. Sajam je već tradicionalan susret ljubitelja antikviteta iz cijele Republike Hrvatske.

3.2.5. Antunovo u Tvrđi

Već tradicionalno, 13. lipnja obilježava se "Antunovo". Dan Sv. Antuna Padovanskog se slavi u svim franjevačkim samostanima, no daleko najposjećenije Antunovo je upravo ono u osječkoj Tvrđi. U osječkoj crkvi Sv. Križa više od tri stoljeća časti se i slavi Sv. Antun, a kroz Tvrđu prođe više desetaka tisuća ljudi iz Osijeka i okolice. "Osječko Antunovo je i danas potvrda višestoljetnog ustrajnog rada osječkih franjevaca od vremena kada su upravljali obližnjim župama i bili župni vikari. Antunovo traje, ne kao puki susret vjernika Osijeka i okolice, nego kao životna potvrda da je Franjevački red prirastao srcu običnih ljudi" kažu iz Župe (Post Hr, 27.03.2019.).

3.3. Zabavne manifestacije u gradu Osijeku

3.3.1. Osječko ljeto mladih (OLJM)

Osječko ljeto mladih je najveći studentski događaj organiziran od strane Studentskog zbora Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku koji se održava po trideset i deveti put. U događaju se nude četiri vrste programa, a to su edukacijski, umjetnički, sportski i glazbeni program. Ulaz je na sva događanja besplatan i postoji mogućnost volontiranja. OLJM je savršena prilika za nova poznanstva, ugodnu atmosferu i atraktivnu zabavu (Turistička zajednica grada Osijeka, 26.03.2019.).

3.3.2. Advent u Osijeku

Advent u Osijeku je manifestacija u organizaciji grada Osijeka, Turističke zajednice grada Osijeka i partnerskih agencija za organizaciju događanja. Adventska događanja u gradu započinju prvog adventskog vikenda. Tijekom blagdana posjetitelje očekuju prigodne izložbe, koncerti u galerijama, muzejima i crkvama, izložba dječjih lampiona sa svjetlucavom veselom povorkom do Adventskog sajma, a posebno je zabavan „Božićni tramvaj“ gdje najmlađe tijekom vožnje i vesele predstave daruje Djed Božićnjak. Središnja su događanja tijekom Došašća božićni sajmovi i koncerti na otvorenom (Turistička zajednica grada Osijeka, 27.03.2019.).

3.3.3. Dani prvog hrvatskog piva

Dani prvog hrvatskog piva, skraćenog imena Dani piva se održavaju sredinom rujna tijekom desetak dana na lijevoj dravskoj obali kod katakombi Krunske utvrde. Ovaj pivski festival s vremenom je postao poznat te privuče do 50 000 ljubitelja piva. Osim piva bogata je gastronomska ponuda te zabavni sadržaji i koncerti (Turistička zajednica grada Osijeka, 30.03.2019).

4. SWOT ANALIZA DOGAĐAJNOG TURIZMA U GRADU OSIJEKU

Iz Tabele 3. se vidi SWOT analiza razvoja događajnog turizma u gradu Osijeku.

Tabela 3. Swot analiza događajnog turizma u gradu Osijeku

SNAGA Kulturno-povijesni spomenici Bogato povijesno naslijeđe Brojne sportske, kulturne i zabavne manifestacije Bogata gastronomija Blizina Parka prirode Kopački rit Zračna luka Osijek	SLABOSTI Nedovoljna promocija događaja grada Osijekana nacionalnoj i inozemnoj razini Nedostatak smještajnih kapaciteta Nedostatak tradicije u turizmu
PRILIKE Blizina ruralnih područja (mogućnost kombiniranja ruralnog i događajnog turizma) Cruising turizam Pristup sredstvima iz fondova EU Jačanje civilnog društva Suradnja sa drugim gradovima Razvoj drugih oblika turizma Zajedničko djelovanje lokalne samouprave i civilnog društva Poboljšanje promocije grada Osijeka kao destinacije događajnog turizma	PRIJETNJE Iseljavanje stanovništva Nedovoljno razvijen brand grada Osijeka Nedovoljna razvijenost kontinentalnog turizma

Izvor: izrada autora rada

Budući da u SWOT analizi snage nadilaze slabosti, a prilike nadilaze prijetnje okolnosti za razvoj događajnog turizma u gradu Osijeku su pozitivne te se podržava strategija rasta.

ZAKLJUČAK

Kulturni, sportski i zabavni događaji i manifestacije u gradu Osijeku su proteklih godina postali "hit". Događaji koji su popularizirali grad Osijek su zaslužni za promociju grada. U grad Osijek svake godine stiže tisuće turista koji su zainteresirani za dobar ugođaj, zabavu, hranu, smještaj i doživljaj. Brojni su turistički potencijali grada Osijeka; od kulturno-povijesnih spomenika, sakralnih objekata, gastronomije do blizine ruralnih područja. Broj dolazaka i noćenja turista se svake godine sve više povećava, a zabilježeno je i povećanje broja dolazaka

u razdoblju održavanja pojedinih događaja. Suradnjom lokalnih vlasti i civilnog društva uz veće napore marketinga grad Osijek bi se mogao pretvoriti u destinaciju događajnog turizma. SWOT analizom je dokazano kako su okolnosti za razvoj ovog oblika turizma pozitivne. Odgovornim i sustavnim stratezijskim menadžmentom grad Osijek se može razviti u prepoznatljivu turističku destinaciju kontinentalnog turizma Republike Hrvatske.

LITERATURA

1. Anholt, S. (2007) *CompetativeIdentity, The New Brand Management for Nations, Citiesand Regions*, New York: Palgrave Macmillan
2. Bk Maraton Team, <https://bkmaratonteam.hr/tour-de-slavonija/> (pristupljeno 30.03.2019.)
3. DerWagen, L. C. (2008) *Event management-upravljanje događajima*, Zagreb: Mate d.o.o.
4. Državni zavod za statistiku, Popis stanovništva 2011., www.dzs.hr (pristupljeno 12.03.2019.)
5. Gračan, D., Rudančić-Lugarić, A. (2013) Konkurentnost turističke destinacije, *Ekonomski vjesnik*, br. 1.,str. 271-282.
6. Gradsko vijeće grada Osijeka (2015) Strategija razvoja grada Osijeka od industrijskog do inteligentnog grada od 2014-2020. godine, Osijek
7. Ljeto kulture, <http://ljetokulture.osijek.hr> (pristupljeno 26.03.2019)
8. Osijekgym, <http://osijekgym.com/> (pristupljeno 30.3.2019.)
9. Osijek News, <https://osijeknews.hr/osijek-air-show-2018/> (pristupljeno 27.03.2019.)
10. Osijek 031, http://www.osijek031.com/osijek.php?najava_id=70696 (pristupljeno 30.03.2019.)
11. Pannonian, <https://pannonian.hr/> (pristupljeno 26.03.2019.)
12. Pirjavec, B., Kesar, O. (2002) *Počela turizma*, Zagreb: Mikrorad i Ekonomski fakultet u Zagrebu
13. Post Hr, <http://www.post.hr/osijek/vijesti/zivot/naslov/foto-antunovo-u-tvrdi-1085> (pristupljeno 27.03.2019.)
14. Reart festival, <http://reartfestival.blogspot.com/> (pristupljeno 27.03.2019.)
15. Turistička zajednica grada Osijeka (2019) Podaci o broju noćenja i dolazaka, Osijek
16. Turistička zajednica grada Osijeka, www.tzosijek.hr (pristupljeno 26.03.2019.)
17. Vrtiprah, V., Sentić, S. (2018) Događaji u funkciji boljeg plasmana turističke destinacije, primjer Dubrovnika, *Ekonomska misao i praksa*, br. 1., str. 276-284.

Primljeno/Submitted: 07.02.2020.
Prihvaćeno/Accepted: 25.09.2020.

Stručni rad
Professional paper

JEL Classification: K14

MEĐUNARODNA ISKUSTVA U OTKRIVANJU I DOKAZIVANJU KORUPTIVNIH KRIVIČNIH DJELA U ODNOSU NA BOSNU I HERCEGOVINU

INTERNATIONAL EXPERIENCES IN THE DISCOVERY AND EVIDENCE OF CORRUPTIVE CRIMINAL ACTS IN RELATION TO BOSNIA AND HERZEGOVINA

Adnan Pirić*
Ivo Miro Jović**

SAŽETAK

Koruptivna krivična djela po svojoj prirodi se teško otkrivaju, a joj teže dokazuju i procesuiraju. Koruptivna krivična djela su delikt bez svjedoka, koja se obavljaju najčešće u „četiri oka“, što otežava istragu i obezbjeđenje kvalitetnih dokaza za vođenje krivičnog postupka. U ključnim momentima, davanja dara ili primopredaje novca i drugih vrijednosti, koje mogu da budu dokaz o kriminalnoj radnji, nastaje problem kada su u pitanju krivično procesne radnje dokazivanja. Kada su u pitanju koruptivna krivična djela u Bosni i Hercegovini u odnosu na međunarodna iskustva, bitno je naglasiti da je dokaze veoma teško prikupiti, odnosno obezbjediti, ali je potrebno da policijski i pravosudni organi svojim brojnim arsenalom metoda i sredstava istrage unaprijediti kriminalističku i krivično procesnu djelatnost. Od velike sumnje u konačnici ne bude ništa, koja kroz istražu djelatnost nestane, i samim tim stvori novu sumnju u to da li je korupcija uopšte postojala, i da li su istražni organi Bosne i Hercegovine uopšte sposobni i voljni da istu utvrde. Rezultati komparacije međunarodnih iskustava u otkrivanju, i dokazivanju koruptivnih krivičnih djela, ukazuju da su pomenuta krivična djela izuzetno raznolika, odnosno heterogenog oblika kriminaliteta. Izvršiocima istih u pogledu fenomenologijskih karakteristika uglavnom se razlikuju od počinitelja drugih krivičnih djela. U načelu se može tvrditi da uglavnom „lakši“ slučajevi korupcije dobivaju sudski epilog, i da je sredstvo izvršenja najčešće novac.

Ključne riječi; međunarodna iskustva, otkrivanje, dokazivanje, koruptivna krivična djela, Bosna i Hercegovina.

ABSTRACT

Corrupt crimes are hard to detect, and they are more difficult to prove and prosecute. Corruptive offenses are witnessed offenses, which are usually performed in "four eyes", which makes it difficult to investigate and provide quality evidence for the conduct of criminal proceedings. At key moments, giving gifts or handing over money and other values, which can be evidence of a criminal act, there is a problem when it comes to criminal process of evidence.

*Sveučilište/Univerzitet "VITEZ" Fakultet pravnih nauka, docent, adnan.piric@unvi.edu.ba,

**Sveučilište/Univerzitet „Vitez“, Školska 23, 72270, Travnik; tanja.bavrka@unvi.edu.ba

When it comes to corruptive crimes in Bosnia and Herzegovina in relation to international experience, it is important to point out that the evidence is very difficult to collect or secure, but it is necessary that the police and judicial authorities, through their numerous arsenal of methods and means of investigation, improve the criminal and criminal activity. There is nothing in the end that ultimately disappears, and thus creates a new suspicion of whether corruption has existed at all, and whether the investigating authorities of Bosnia and Herzegovina are capable and willing to find, secure and establish it. The results of a comparison of international experiences in the detection, and proving corrupt criminal offenses, indicate that the above-mentioned crimes are extremely heterogeneous and heterogeneous forms of crime. The perpetrators of these are, in terms of phenomenological characteristics, generally different from the perpetrators of other criminal offenses. In principle, it can be argued that mainly "lighter" cases of corruption get a court epilogue, and that the means of execution are most often money.

Keywords; international experiences, detection, proving, corruptive criminal acts, Bosnia and Herzegovina.

UVOD

Istraživački rad pod naslovom, „Međunarodna iskustva u otkrivanju i dokazivanju koruptivnih krivičnih djela u odnosu na Bosnu i Hercegovinu“, koncipiran je kao vrlo zahtjevan i složen zadatak. U konceptualizaciji koja će biti predstavljena u nastavku, rad će bit izlagan u nekoliko dijelova, gdje će svaka cjelina biti istaknuta na prikladan način.

Problem, predmet i objekti istraživanja

Istraživanja koja su poduzimana posljednjih nekoliko godina u vezi sa predmetnom temom, iako sa raznovrsnim metodologijama i ciljevima, složna su u konstataciji; da koruptivna krivična djela opterećuju cijelokupnu društvenu zajednicu i negativno utiču na društveni napredak i integraciju. Navodeći ovu konstataciju, postavlja se pitanje; šta učiniti kako bi se navedena problematika reducirala? U ovim nastojanjima, pored ostalih, najvažniju ulogu imaju policija, tužilaštvo i sudstvo, kao agenti državne prisile. Analiziranje osnovnih pojmova nastanka koruptivnih krivičnih djela, a potom otkrivanja i dokazivanja istih uz pomoć teorijskih i praktičnih doprinosa međunarodnih iskustava u odnosu na Bosnu i Hercegovinu, kao i praktično utemeljenih saznanja i informacija, od izuzetnog su značaja za cijelu društvenu zajednicu. **Problematizacijom predmeta** istraživanja, međunarodnih i skustava u odnosu na Bosnu i Hercegovinu kroz uspostavljanje funkcionalnog kauzaliteta između teorije i prakse u vezi sa predmetnom temom, smatram da može dovesti do novog kvalitativnog pomaka u unapređenju efikasnosti otkrivačke djelatnosti nadležnih organa Bosne i Hercegovine.

Tako postavljen problem istraživanja determinira i **predmet** istraživanja: istražiti i naučno utemeljeno prezentovati sve važnije činjenice o nastanku korupcije, stanju i kretanju koruptivnih krivičnih djela u drugim državama, analizirati sve njihove elementa, pojmove, tipologiju i profile učinioca, sa aspekta krivičnog prava, kriminalistike i krivično procesnog prava u odnosu na Bosnu i Hercegovinu. Iz dosadašnjih iskustava u Bosni i Hercegovini moguće je uočiti kako tradicionalni modeli kriminalističkog istraživanja, mogu samo djelimično zadovoljiti kada su u pitanju koruptivna krivična djela. Počevši već od prve faze, prijavljivanja koruptivnog krivičnog djelau startu je upitno. Kada govorimo o svojevrsnom savezu postupanja aktera, veoma je teško vjerovati da će „oštećeni“ raditi na svoju štetu. U vezi s tim, eventualno oslanjanje na „oštećenog“ ne može biti pouzdano. Otkrivanje krivičnog djela od strane organa gonjenja ili eventualne prijave od strane trećih osoba, takođe se može vrlo

rijetko očekivati, jer se vrlo često radi o deliktima koji se dešavaju u „četiri oka“. Izostanak uočljivih radnji navedenih krivičnih djela u „vanjskom svijetu“ uveliko otežava, odnosno onemogućava da se za ista sazna neposrednim opažanjem organa gonjenja, kao i opažanjem eventualnih svjedoka. Prilikom saznanja za izvršeno koruptivno krivično djelo, postupak daljnjeg istraživanja, razjašnjavanja i dokazivanja je, takođe, veoma teško, budući da se radi o reakcijama na akt, koji nema uočljivih manifestacija u javnosti, dok bi oslanjanje na „istinite“ izjave samih aktera u slučaju koruptivnih krivičnih djela bilo problematično. Uspješno otkrivanje i dokazivanje veoma je opterećeno i nizom strukturalnih problema, kao što su manjak stručnosti kriminalističkih istražitelja i tužitelja, kao i ograničeni ljudski i materijalni resursi. S obzirom na **problematizaciju i predmet** istraživanja, **objekti** istraživanja su, međunarodna iskustva u otkrivanju i dokazivanju koruptivnih krivičnih djela u odnosu na Bosnu i Hercegovinu.

Radna hipoteza i pomoćne hipoteze

Istraživanjem se nastoje ispuniti nedostaci i praznine u prethodnim percepcijama o predmetu istraživanja. Kako smatram da je hipoteza u nastavku osnovana, a ne proizvoljna pretpostavka istraživanja i impliciraju iz predmeta, ciljeva i problema, konsultirajući dostupne rezultate istraživanja i teorijske postavke, smatram da, u pogledu teorije i analize međunarodnih iskustava u otkrivanju i dokazivanju koruptivnih krivičnih djela, u nastavku postavljena hipoteza odgovara ovom istraživanju. Kako je u samom uvodu naznačeno, istraživanje je složeno i sastoji se iz nekoliko dijelova. Jedan dio, oslovljava međunarodna iskustva u otkrivanju i dokazivanju koruptivnih krivičnih djela u odnosu na Bosnu i Hercegovinu, odnosno oslikava stvarnost u vezi sa njihovom manifestacijom, te u vezi s tim zahtijeva empirijski rad i precizira razradu hipoteze.

Hipoteza: U skladu sa problemom, predmetom i objektima istraživanja, postavljena je radna hipoteza:

„Uspostavljena interakcija kriminalističke i krivičnoprocesne istražne djelatnosti, uz analizu dostupnih međunarodnih iskustava, u odnosu na Bosnu i Hercegovinu, može doprinijeti efikasnijem suzbijanju koruptivnih krivičnih djela, a posebno kroz jačanje naučnog i stručnog pristupa u suzbijanju kriminaliteta uopšte.“

Svrha i ciljevi istraživanja

Kriminalističko istraživanje je operativnog karaktera, koje se često povezuje sa iskustvom kriminalističkog istražitelja, vrlo malo i nimalo pažnje se posvećuje stručnom i naučnom proučavanju krivičnih djela uopšte, a posebno koruptivnih krivičnih djela. Navedena percepcija navodi na zaključak da su koruptivna krivična djela oblast kriminaliteta koja je veoma kompleksna za otkrivanje, razjašnjavanje i dokazivanje. Međutim, postavlja se pitanje: koliko, i da li se uopšte čine određeni naponi za unapređenje kriminalističko istražne djelatnosti nadležnih organa kada su u pitanju koruptivna krivična djela? Generalni cilj kriminalistike kao nauke je da na temelju konkretnih radnji pojedinih krivičnih djela nastoji stvarati modele i temelje za uspješno otkrivanje, razjašnjavanje i dokazivanje istih.

Teorijska podloga, koju postavlja predmetno istraživanje, treba da posluži unapređenju otkrivačke djelatnosti nadležnih organa kada su u pitanju koruptivna krivična djela. Pri tome, ne računajući samo na način izvršenja spomenutih krivičnih djela, nego i na „modus operandi“ (MOS) samih aktera i forme koruptivnih praksi. Na temelju navedenih saznanja uspostaviti će se interakcija kriminalističke i krivično procesne istražne djelatnosti međunarodnih iskustava u odnosu na Bosnu i Hercegovinu što, u konačnici treba doprinijeti efikasnijem otkrivanju, razjašnjavanju i dokazivanju koruptivnih krivičnih djela, a posebno kroz jačanje naučnog i

stručnog pristupa u suzbijanju kriminaliteta uopšte. Istraživanjem će se takođe nastojati utvrditi veza između taktičkog, tehničkog i metodičkog kriminalističkog postupanja u otkrivanju, razjašnjavanju i dokazivanju koruptivnih krivičnih djela, koja je specifična i drugačija u odnosu na druge oblike kriminaliteta.

U vezi sa problemom i predmetom istraživanja te postavljenom radnom hipotezom, određena je i svrha istraživanja. Društvena svrha istraživanja je u neposrednoj vezi sa naučnom. Društvo je sasvim sigurno zainteresovano da problem korupcije u praksi bude sveden na najniži mogući nivo. Izuzetno visok nivo nepovjerenja u državne organe nužna je pretpostavka da se na datom planu u budućnosti mora ozbiljno raditi. Tamna brojka koruptivnih krivičnih djela je ogromna. Prezentacijom pojma, nastanka krivičnih djela korupcije, specifičnostima otkrivanja, razjašnjavanja i dokazivanja istih, odnosno profajlerskom tipologijom njihovih učinilaca u međunarodnoj istražnoj i sudskoj praksi, nastojat će se utvrditi najbolji načini za suzbijanje ovih krivičnih djela te primjereno i na jednostavan način predstaviti rezultati istraživanja.

Ocjena dosadašnjih istraživanja

U okviru sveukupnih kriminalističkih i krivično procesnih stručnih i naučnih istraživanja postoje brojni naučni i stručni radovi koji se bave predmetnom temom. Međutim, bez obzira na tu činjenicu, s obzirom da je kriminalitet veoma dinamična pojava koja mijenja oblike, forme, sukladno području djelovanja, vremenu nastanka i egzistiranja, postoji potreba i inspiracija za nove istraživačke poduhvate i korake. Predložena tema istraživačkog rada; „Međunarodna iskustva u otkrivanju i dokazivanju koruptivnih krivičnih djela u odnosu na Bosnu i Hercegovinu“ zaslužuje stalnu inovativnost u procesu naučnog i stručnog analiziranja, sintetiziranja svih relevantnih karakteristika procesa otkrivanja, razjašnjavanja i dokazivanja, a u svrhu efikasnijeg suzbijanja kriminaliteta.

U posljednjih nekoliko decenija mnogo se pisalo i istraživalo o koruptivnim krivičnim djelima. Pokušavanje izlaganja nepregledne mase različitih rezultata, neprikladno je, a i nepotrebno u suštini. Jedan kraći prikaz odabranih istraživanja može stvoriti predstavu kako je slika korupcije poprilično rasprostranjena. Prezentovanje kriminalističkog i krivično procesnog pristupa ovoj problematici na jednom mjestu bit će minimalan, ali dragocijen doprinos unapređenju stručnog i naučnog sagledavanja navedenog problema. Do sada dostupna istraživanja koja su mnogi autori u svojim radovima objavljivali, i pisali u svojim udžbenicima kriminalistike, kriminologije, krivičnog prava, krivično procesnog prava i srodnih nauka, dat će dragocijenu naučno stručnu osnovu za daljnja istraživanja i rad na daljnjem obogaćivanju teorijske i praktične misli u oblasti suzbijanja kriminaliteta. Iskustva iz policijsko – istražne, sudske prakse, pojedine teze, elementi, kao i mišljenja iskusnih praktičara, a prije svega utemeljena naučna shvatanja, bit će takođe bitan putokaz u istraživanju i analiziranju predmetne teme i donošenju relevantnih zaključaka i prijedloga.

Naučne metode

Prilikom istraživanja koristit će se relevantne naučno istraživačke metode i tehnike, koje mogu dati najkvalitetnije rezultate u oblasti istraživanja relevantnosti i efikasnosti kriminalističkih i krivično procesnih radnji u otkrivanju kriminogenih pojava, kao i ličnosti korupcionaša. Isto tako, nastojat će se afirmisati istraživanja koja su značajna u cilju mjerenja kvaliteta i efikasnosti istrage koruptivnih krivičnih djela, kroz dobijanje validnih rezultata u istražnoj, optužnoj i sudskoj praksi međunarodnih iskustava u odnosu na Bosnu i Hercegovinu. Predmetno istraživanje je **teorijsko empirijskog** karaktera, ovaj pristup određuje predmetno istraživanje kao kriminalističke i krivično procesne aspekte otkrivanja, razjašnjavanja i dokazivanja koruptivnih krivičnih djela, odnosno kriminalističku i pravosudnu praksu datog

istraživanja. U teorijskom dijelu, gdje god je to moguće, izlagat će se i konsultirati empirijske verifikacije. Pored toga, u radu je prisutna **kvalitativno - kvantitativna metoda**. Za istraživački rad koristit će se i **deduktivna metoda**, kao i **metoda izučavanja individualnih slučajeva**, jer se izvjestan broj stavova temelji na saznanjima otkrivanja, razjašnjavanja i dokazivanja koruptivnih krivičnih djela u praksi.

Analizirajući zaključke otkrivačkoj djelatnosti nadležnih organa, nastojat će se koristiti i uporediti različiti i drugačiji pristupi te opisati način otkrivanja, razjašnjavanja i dokazivanja korupcije, a u tom slučaju izuzetno je bitna **komparativna metoda**. Izuzetan naglasak posvećen je metodama **analize i sinteze**. Budući da se suština istraživanja temelji na raščlanjivanju, opisivanju, istraživanju različitih odnosa, metoda analize uveliko je korištena kao osnovna metoda. U istraživanju se sintetizira i generalizira ispitivanjem jednog broja pojedinačnih slučajeva te će se njihovim povezivanjem, odnosno generalizacijom zaključivati. U tom cilju afirmisat će se standardne, ali i neke specifične metode, primjenljive za oblast istraživanja, kao što su: **kvalitativni pristup, kvalitativna metoda, komparacija, deskripcija, analiza i sinteza i metoda izučavanja individualnih slučajeva**.

1. FENOMENOLOGIJA I PRIJAVLJIVANJE KORUPTIVNIH KRIVIČNIH DIJELA-KOMPARATIVNA ISKUSTVA

Literatura pokazuje da je krivični progon za koruptivna krivična djela u dostupnim međunarodni istraživanjima, kao naprimjer u Velikoj Britaniji uglavnom situacijskog i pojedinačnog karaktera i da Veliku Britaniju, pored pojedinačnih i povremenih skandala, a koji se uglavnom tiču visokih zvaničnika u većini slučajeva odlikuje časno i pošteno postupanje državnih službenika (Xenakis, 2007; Datzer, 2011:25). U većini analiziranih dostupnih istraživanja, došlo se do zaključka da se u Velikoj Britaniji uglavnom, kada dođe do Krivičnog progona za koruptivna krivična djela, radi o pojedinačnim slučajevima. U istraživanju Sappho Xenakisa iz 2008. godine, navodi se da su Britanci kulturologijski neskloni korupciji.

Korupcija u Velikoj Britaniji je fenomen u koji se po navodima istraživača građani vrlo rijetko upuštaju, odnosno sa vremena na vrijeme. Xenakis u svom istraživanju navodi, da se u Velikoj Britaniji postoji prirodna averzija prema korupciji kao takvoj, iako empirijski iste ne potvrđuje ali smatra da ljudi u Velikoj Britaniji ne vole da neko ostvari korist koristeći se nezakonitim metodama (Xenakis, 2008:15). Nadalje se navodi, kako je odgovornost za korupciju uglavnom na individualnoj razini. U svojim nalazima, ali nešto ranijih istraživanja Xenakis izlaže takođe, da se korupcija vrlo vjerovatno dešava u neznanju, jer se koruptivno krivično djelo ne doživljava kao takvo, i da uglavnom postoji politička kultura, prema kojoj je pošteno postupanje pravilo. Uzrok korupcije u Velikoj Britaniji je oportunitizam potaknut nedostacima u relevantnim normama (Xenakis, 2007). Joele Miller 2003.godine, bavio se specifičnom formom korupcije, i to onom koja uglavnom uključuje policijske službenike kao počinitelje. U svom istraživanju Miller navodi (Datzer, 2011:25) da je većina ispitanika izjavila da je korupcija na individualnoj razini najzastupljenija (Miller, 2003:13). Prema njegovim nalazima ovaj tip korupcije pogađa sve policijske snage i manje više sve pozicije u policijskoj organizaciji, a uglavnom involvira prodaju povjerljivih informacija pripadnicima zločinačkog podzemlja.

Suprotno ovom, korupcijske mreže su relativno rijetke i uglavnom su prisutne među kriminalističkim istražiteljima, a ne i ostalim kategorijama policijske organizacije. Pored odavanja povjerljivih informacija ne ovlaštenim osobama, uključuje i podmetanje dokaza, uzimanja droga od kriminalaca i sl. Ovakvi nalazi su i saglasnosti sa navodima Hubera i Uberhofena (1997) koji navodi da je povezanost organizovanog kriminaliteta sa podmićivanjem iznimno rijetka i da su slučajevi podmićivanja rijetki i izloirani (Datzer, 2011:25). Kroz većinu istraživanja i prikupljanja dostupnih nalaza može se zaključiti da su

koruptivna krivična djela u Velikoj Britaniji uglavnom pojedinačnog karaktera i da nema naznaka za da postoji sistemska korupcija u životu javnih službenika. Britanski službenik je dobro plaćen, upoznat sa svojim pravima i obavezama i nema interesa da se upušta u bilo koji vid nezakonitog ili nečasnog ponašanja. Iako se mogu pronaći određeni podaci o korupcijskim skandalima koji su potresali Britansku javnost radilo se uglavnom o pojedinačnim slučajevima. Međutim, treba napomenuti da je po mnogim dostupnim istraživanjima za Veliku Britaniju, takođe karakteristična i visoka tamna brojka kada je u pitanju prijavljivanje krivičnih djela korupcije. Zahvaljujući naravi koruptivnih krivičnih djela, za ista se u vrlo malom broju slučajeva i saznaje, a još manji broj njih ima elemente za optuženje i konačnu sudsku odluku. U domeni koruptivnih krivičnih djela u Velikoj Britaniji nailazimo na viktimizacijske studije samoprijavlivanja, koje mogu biti od velikog značaja. Međutim, i ovdje postoji ograničenje, jer u svim studijama uglavnom se mjere koruptivna krivična djela niže razine, kao što je manja vrijednost davanja dara i slično. Dok se „krupniji slučajevi“ uglavnom rijeđe prijavljuju (Datzer, 2011:25).

Analiziranjem dostupnih podataka za SR Njemačku, došlo se do zaključka da su koruptivna krivična djela sa stanovišta fenomenologije i prijavljivanja vrlo heterogenog oblika. Isto tako obilježja ovih krivičnih djela su vrlo specifična. Prema podacima Saveznog kriminalističkog ureda SR Njemačke (Datzer, 2011), a kada je u pitanju fenomenologija podmićivanja, postoji tendencija da zbog prirode posla pojedine kategorije građana češće dolaze do prilike da budu akteri u koruptivnim krivičnim djelima. Savezni kriminalistički ured izlaže da u oblastima društvenog života korupcijom su najviše pogođene lokalne uprave i privatni sektor, a počinitelji djela su uglavnom uposlenici nekih firmi.

Ovakvi podaci navode na zaključak da se koruptivna krivična djela u SR Njemačkoj manifestuju uglavnom između uposlenika privatnog sektora i nosilaca javnih funkcija koji po prirodi posla komuniciraju sa istima (Datzer, 2011:246). U pojedinim istraživanjima Bannenberg (2002) navodi se da prilikom planskih krivičnih djela korupcije, uglavnom su bile upletene osobe koje su posjedovale određenu moć i pravo da odlučuju, odnosno imaju uticaj. U pomenutom istraživanju takođe se navodi da su akteri toliko različiti da nije moguće izvršiti tipologizaciju istih, što znači da je izvršitelj mogao biti svatko (Bannberg, 2002:210). U istraživanju autora Mischkowitz, Bruhna, Descha, Hubnera i Beesea (2000) izlažu se slični navodi.

2. OTKRIVANJE, RAZJAŠNJAVANJE I DOKAZIVANJE KORUPTIVNIH KRIVIČNIH DJELA – KOMPARATIVNA ISKUSTVA

Smatra se da su krivična djela korupcije u Velikoj Britaniji po svojoj prirodi specifična, te se stoga istima pristupa heuristički. U Velikoj Britaniji, posebno Engleskoj mnogo se piše o proaktivnom djelovanju u vezi sa organizovanim kriminalitetom i korupcijom (John, Maguire, Newburn, Williamson i Wright, 2007). Tipične specijalne kriminalističko kontrolne aktivnosti koje su usmjerene na specifične i pojedine kategorije osoba ili objekata su testovi integriteta i slično. U Velikoj Britaniji, testovi integriteta su gotovo redovna stvar. Naime, od skandala koji su potresali metropolitansku policiju sedamdestih godina, pa kasnije i devedesetih, pored komisija koje su *ad hoc* organizirane da ispituju okolnosti zloupotreba položaja u službi, zadnjih deset godina se vrlo često provode i testovi integriteta, i može se konstatovati da imaju i vrlo dobar učinak. Ispitanik iz Xenakisovog (2008:18) istraživanja, policijski službenik navodi da

Britanski policajci znaju da njihova služba provodi testove integriteta nad njima, što im je uglavnom i poticaj da prijavljuju korupciju. Istraživač smatra da su ispitanici mišljenja kako kako se isti kontrolišu i da u tome upravo vide uspjeh u čestom prijavljivanju korupcije od strane istih. Iako su testovi integriteta u Velikoj Britaniji samo dio kriminalističko – kontrolnih aktivnosti, navedena aktivnost poduzima se redovno i na razini svih policijskih snaga. Možemo

zaključiti da je za policijske službenike u Velikoj Britaniji veliki rizik upuštanje u nečasne koruptivne radnje. Antikorupcijske jedinice koriste proaktivne istražne taktike, uključujući prikriveni elektronski nadzor, upotrebu informanata, poticanje informanata iz svijeta podzemlja da otkrivaju dokaze protiv korumpiranih službenika i testove integriteta. Prikupljeni dokazi se koriste za pokretanje krivičnih ili disciplinskih postupaka protiv znatnog broja službenika (Moran, 2004). Kriminalistička kontrola je dio šire strategije koja se sastoji u kreiranju posebnih antikorupcijskih jedinica, kao i razvijanja preventivnih mjera i velika posvećenost profesionalnim standardima u radu policije. Pored toga u Velikoj Britaniji razvijaju se nove strategije o novom pristupu u rukovođenju javnim službama, koje se uglavnom sastoje od niza reformi koje su usmjerene većoj ekonomičnosti, efikasnosti i efektivnosti u radu javnih organa (Datzer, 2011:234). Veoma bitnu osnovu za provođenje kriminalističko kontrolnih aktivnosti u Velikoj Britaniji predstavlja analitika kriminaliteta. U kontekstu kriminalističke kontrole kao sredstvo najprije se koriste strategiske analitike, koje se uglavnom bave dugoročnim problemima u određenoj oblasti i koja može stvoriti kvalitetnu osnovu za intervenciju sa najboljim rezultatima u smanjenju ili prevenciji koruptivnih ponašanja.

U Velikoj Britaniji kao i u većini drugih država, način saznanja za koruptivna krivična djela je drugačiji u odnosu na druge oblike kriminaliteta. Postupanje policije u Velikoj Britaniji, kada su u pitanju koruptivna krivična djela, vođeno je „informacijama“. U istraživanju Millera (2003) sa policijskim djelatnicima u različitim policijskim službama u Engleskoj i Walesu ukazuje da, jedinice za profesionalne standarde proaktivno prikupljaju podatke o policijskom osoblju i koriste operativne djelatnike da istražuju u krajnjoj liniji djeluju protiv korumpiranog i nepoštenog osoblja (Datzer, 2011:235). Podaci mogu da potiču iz različitih izvora, finansijskih ili poreskih kontrola, prikrivenih izvida, razgovora, razmjena informacija, informanata, neformalnih obavjesti od strane drugih policijskih službenika ili putem izvještaja povodom žalbi na rad policije. Prema pomenutom istraživanju Millera, ovako dobivene informacije igrale su ne zamjenjivu ulogu, pa čak i glavnu u kasnijem procesuiranju korumpiranih službenika (Miller, 2003).

U SR Njemačkoj velika većina istraga vezanih za koruptivna krivična djela pokrene se na inicijativu organa progona, odnosno policije, navodi se u istraživanju Datzera (2011:259). Savezni kriminalistički ured SR Njemačke navodi da se uglavnom radi o „*efektu domine*“, prema kojem nalazi istraživanja jednog slučaja ukazuju na kažnjivo ponašanje i u drugim slučajevima. Isto tako objašnjenje se može potražiti i u tom da pravna lica ne rado prijavljuju korupciju u vlastitim redovima, pa cjelu stvar riješavaju putem radne ili disciplinske odgovornosti. U tim slučajevima prijave uglavnom dolaze od drugih lica ili anonimno (Datzer, 2011:259). Istraga svakog šestog slučaja korupcije potiče od prijave pravnih osoba, a svaka deseta od anonimnog prijavitelja ili informatora. Pravne osobe koje prijavljuju korupciju su uglavnom druge državne institucije, a u manjem broju slučajeva je to prijava iz javne službe koja je „pogođena“ korupcijom. Ovi navodi ukazuju da je sardnja sa drugim institucijama koje po profilu takođe mogu imati dodira sa korupcijom zaista bitna karika otkrivanja korupcije u praksi.

U strukturi anonimnih prijava dominiraju informanti, koji uz uskraćivanje identifikacionih podataka prijavljuju djelo. Najmanji broj prijava dolazi iz okruženja koruptora ili koruptanda, te da se osobe iz tog okruženja iz različitih razloga teže odlučuju za prijavljivanje takvih ponašanja. U svom istraživanju Barnnenberg (2002) iznosi podatke da su indikatori korupcije prisutni, ali da se na njih ne reaguje posebno, i da se oni tumače kao pokazatelji kriminalnog ponašanja pojedine osobe (Datzer, 2011:260).

Analiza sudske prakse pokazala kako se u Bosni i Hercegovini, kada je u pitanju otkrivanje koruptivnih krivičnih djela kriminalistička kontrola poduzima vrlo rijetko. Ispitanici sa kojima je provedeni istraživanje (policijski službenici) u anketi navode da se ne pridaje dovoljna pažnja problemu korupcije od strane institucija sistema, te da je prisutan veoma mali

stepen angažovnja oko datog problema, odnosno da ne postoji politička volja. Pojedini ispitanici naveli su, kako postoji problem unutar policijskih struktura prvenstveno, odnosno mišljenja smu da bi isti mogli uspješno otkrivati i razjašnjavati koruptivna krivična djela, prije svega taj problem moraju riješiti unutar vlastite strukture. Smatraju da je većina policijskih službenika korumpirana, pa da stoga i ne pridaju poseban značaj otkrivanju korupcije (Datzer, 2011:260). Navedeno bi se moglo dovesti u vezu sa konstatacijom Dardena (Daredn, 2008:4) prema kojoj u državama sa široko rasprostranjenom korupcijom nepristajanje na istu je kontraproduktivno. Oni koji ne pristaju na korupciju, smatraju se autsajderima, koji, budući da neigraju po pravilima neformalnog sistema, bivaju difamirni i rizikuju da se kazne. Darden to jezgrovito prikazuje, „Mitom se krši zakon, ali osnažuje ili revitalizira zvanična državna hijerarhija“ te, „u državnoj hijerarhiji u kojoj je veliki dio zarade nezakonit, neposlušni se činovnik suočava sa mnogo težom kaznom“. U Bosni i Hercegovini, korupcija je oslovljena kao hroničan problem, kojem se mora ozbiljnije prići, tretiranje korupcije je i dalje reaktivnog karaktera, sa malo ili nimalo inicijativa za vlastito proaktivno reagovanje.

Jedan od problema navodi se, je svakako i analitika kriminaliteta, ona je naime sredstvo kriminalističke kontrole, treba napomenuti da se i u strategiji Bosne i Hercegovine za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije kao jedan od ciljeva postavlja, uspostavljanje jedinstvenog državnog sistema za prikupljanje kriminalističko obavještajnih podataka i vođenje krivičnih statistika, u sklopu čega bi bili i adekvatno obrađeni podaci o koruptivnim krivičnim djelima. Bosna i Hercegovina je nažalost sve više usamljena u neprovođenju ciljeva i strategija za borbu protiv korupcije. Primjera radi, R. Hrvatska je usvojila pristup prema kojem nije dovoljno samo „čekati“ na prijave za korupciju, nego se podržava proaktivni pristup koji se uveliko reflektira na kriminalističko – kontrolne aktivnosti (Datzer, 2011:297). Kao primjer se može navesti, zaokret u filozofiji rada Ureda za suzbijanje korupcije i organizovanog kriminaliteta (USKOK) R. Hrvatske, koji je postiga značajan napredak u otkrivanju koruptivnih krivičnih djela, pa se procjenama korumpiranosti i rizika korupcije, kao i usmjeravanjem rada tužiteljskih i policijskih organa na područja za koja je ocjenio da je u njima rizik korupcije vrlo visok, fokus u istražiteljskom radu pomjeren sa ulične na korupciju srednje i visoke razine.

Kroz analizu sudske prakse može se zaključiti da su javni izvori i sredstva javnog priopćavanja kao mogući način saznanja za korupciju u Bosni i Hercegovini kao jedan od mogućih načina saznanja, pored anonimnih prijava. Iscrpno izvještavanje u medijima, omogućava tužiteljima da razmotre popriličnu količinu informacija i ocjene da li ima sumnje na kriminalno ponašanje. Jedan od važnijih mogućih načina saznanja za koruptivna krivična djela u Bosni i Hercegovini je vlastiti operativni rad policije. Dok primjera radi tužitelji svoju heurističku ulogu ne shvataju toliko važnom, te svrstavaju vlastiti operativni rad kao modus saznanja za korupciju, tek na kraju mogućih načina (Datzer, 2011:302). Sličan situacija je i u R. Hrvatskoj, u kojoj su takođe rijetki slučajevi da državno odvjetništvo samo započinje postupak na osnovi saznanja iz drugih predmeta.¹ I Bošković (1998: 418) navodi, kako je u Srbiji takođe vlastiti operativni rad policijskih službenika osnovni način saznanja za korupciju, te u tu svrhu preporučuje i praćenje stanja u privrednim i van privrednim djelatnostima, kao i ostvarenje prijateljskih i operativnih veza „informanata“.

Prijave drugih pravnih i fizičkih lica su relativno rijetke, kao mogući način saznanja za koruptivna krivična djela u Bosni i Hercegovini. Obzirom na sve do sada navedeno, bez dileme se može konstatovati predhodno navedena činjenica, kako je u Bosni i Hercegovini, R. Srbiji i R. Hrvatskoj, kao i u Velikoj Britaniji, odnosno SR Njemačkoj način saznanja za koruptivna krivična djela drugačiji u odnosu na druge oblike kriminaliteta. Oko poteškoća dokazivanja

¹ Novosel, D., Rad državnog odvjetništva u suzbijanju i progonu korupcije. U M. Benko, J. Budak, S. Cindori, D. Derenčinović, D. Ivanušec, Š. Krasić, et al., Korupcija-pojavni oblici i mjere za suzbijanje (str.86-121). Zagreb Inžinjerski biro d.d. 2008. godine.str.101.

koruptivnih krivičnih djela u Bosni i Hercegovini, govori se o ne mogućnost dokazivanja veze između postupanja koruptora i koruptanda i svijesti volje, odnosno da se takvim postupanjem krši zakon. Jer se upravo u toj subjektivnoj sferi zapravo rješava, da li je došlo da ispoljavanja ponašanja koje ima elemente koruptivnog krivičnog djela. Na kraju možemo konstatovati, kako se istraga za koruptivna krivična djela u Bosni i Hercegovini, vrlo često ne pokreće ili obustavlja, uglavnom je to zbog poteškoća dokazivanja. Pored ostalog, možemo konstatovati da u Bosni i Hercegovini u strukturi dokazivanja za koruptivna krivična djela prevladavaju iskazi osumnjičenih, odnosno optuženih i svjedoka. Isto tako, već prethodna konstatacija da su koruptivna krivična djela intimnog karaktera, odnosno da se dešavaju „u četiri oka“, i da su očevici koruptivnog krivičnog djela rijetki ili ih čak nema.

3. KRIVIČNO PROCESNO ZAKONODAVSTVO I PRIMJENA POSEBNIH ISTRAŽNIH RADNJI U OTKRIVANJU, RAZJAŠNJAVANJU I DOKAZIVANJU KORUPTIVNIH KRIVIČNIH DJELA – KOMPARATIVNA ISKUSTVA

U zakonodavstvima zemalja klasičnog kontinentalnog sistema prava, posebno u zemljama Evropske unije, uglavnom je isključena mogućnost upotrebe dokaza koji nisu pribavljeni na zakonit način „*nezakoniti dokazi*“ i dokazi koji sami po sebi nisu nezakoniti, ili su isti pribavljeni na osnovu dokaza do kojih se došlo na nezakonit način „*plod otrovne voćke, fruit of the poisonous tree*“, nije potpuno isključen kao nezakonit. Navedena konstatacija može biti od izuzetnog zanjaja kada je u pitanju otkrivanje, razjašnjavanje i dokazivanje koruptivnih krivičnih djela. Upotrebi takvih dokaza ne dopuštaju, Belgija, Kipar, Španija, Irska, Italija, Luksemburg, Malta, Holandija, Portugal i naravno Bosna i Hercegovina kao i zemlje okruženja R. Srbija i R. Hrvatska. Međutim neke od zemalja Evropske unije u praksi poznaju izuzetke od ovog načela, kao što su Grčka i Irska.

Jedan dio Evropskih zakonodavstava ne isključuje dokaze kojima je povrijeđeno neko osnovno pravo osumnjičenog ili optuženog i sudu prepuštaju da ocjeni njihovu zakonitost, dok je u Belgiji i Danskoj dopuštena upotreba ne zakonitih dokaza ukoliko su oni *in favorem* osumnjičenog ili optuženog (Igo i Zlata 2008:983). Ovdje je interesantno pomenuti da je ovakav pristup kada su u pitanju koruptivna krivična djela poprilično liberalan za osumnjičenog, kao i to da je isti moguć upravo u Danskoj, zemlji koja se nalazi na prvom mjestu kada je u pitanju indeks percepcije korupcije.² U zemljama common law sistema prava apsolutno je isključena upotreba dokaza koji su nezakoniti ili dokaza koji su nezakoniti po doktrini *ploda otrovne voćke*. Korištenje indicijalnih dokaza dopušteno je u kontinentalnim postupcima, a sud ima pravo diskrecione ocjene njihove dokazne snage.

U zakonodavstvima zemalja common law sistema one ne predstavljaju dokaz. Prethodno izlaganje smatramo značajnim u ovom dijelu iz prostog razloga kada govorimo o otkrivanju, razjašnjavanju koruptivnih krivičnih djela, vrlo često nailazimo na konstatacije, kako je ista nemoguće otkrivati i dokazivati bez upotrebe posebnih istražnih radnji, pa je stoga značajno naglasiti na koji način se pribavljaju i upotrebljavaju zakoni u krivičnim postupcima drugih pravnih sistema. U prethodnim izlaganjima, pomenute su određene poteškoće u vezi sa registrovanjem prijave koruptivnih krivičnih djela u Velikoj Britaniji. U navedenoj zemlji zabilježene su identične poteškoće i kada su u pitanju radnje dokazivanja, kao što su pretraga, oduzimanje predmeta, nadzor nad komunikacijama i slično. Podaci Glavnog komesara za prikriveni nadzor u Engleskoj i Walesu, koji ima obavezu da pravi godišnja izvješća o primjeni mjere prikrivenog nadzora, sadrže izvjesne podatke o poduzetim mjerama prikrivenog nadzora za koruptivna krivična djela.

²Najmanje korumpirana zemlja u svijetu.

Prethodno pomenuti nalazi stručnjaka za krivično pravne i kriminološke aspekte organizovanog kriminala i korupcije unutar Vijeća Evrope³ u svom izvještaju o primjeni nadzora nad komunikacijama i intruzivnom nadzoru ukazuju da se u Velikoj Britaniji, koja je bila jedna od zemalja čije su aktivnosti analizirane, takođe potvrđuju nalaze da se nadzor nad komunikacijama zaista poduzima samo u teškim slučajevima. U mnogim slučajevima nije bilo mogućnosti za prikupljanje dovoljno dokaza protiv osumnjičenih, ili su alternativne mjere procjenjene isuviše opasnim. Pomenute aktivnosti posmatraju se kao djelovanje prema osobama prije nego prema aktivnostima. Značaj ovakvog pristupa ne leži u dokazima koji se pribavljaju za sudski postupak, nego u informacijama do kojih se dolazi i usmjeravaju istrage na određena lica ili određene aktivnosti. Primjena posebnih istražnih radnji i usmjerenost na počinitelja prije nego na aktivnost, kao segment trostruke strategije naznačena je u Bijeloj knjizi Ministarstva unutrašnjih poslova Velike Britanije, itekako je dakle prisutna u radu agencija za provođenje zakona (Datzer, 2011:242). Iako to nije dominantan oblik istražiteljske djelatnosti, ipak je korištenje podataka i saznanja dobivenih proaktivnim radom mnogo prisutnije nego u ranijem radu.

Kako je istražiteljski angažman na otkrivanju i dokazivanju korupcije složen i zahtjeva porpilične resurse, podaci o dobivenim proaktivnim radom omogućavaju racionalizaciju istražiteljskog fonda, fokusiranje na vinovnike naj štetnijeg kriminalnog ponašanja, te time ostvarenje strategiskog pristupa, navodi se u istraživanju Datzera. Potpuno je jasno kako uloga posebnih istražnih radnji, kao sredstav dokazivanja u krivičnom postupku za koruptivna krivična dje nije zanemariva, te da u velikom broju slučajeva imaju neoborivu i nespornu vrijednost u Velikoj Britaniji, i kako se odbrana uvijek fokusira na proces pribavljanja takvih dokaza, a ne na same dokaze. Mjere prikrivenog istraživanja, posebno nadzora nad komunikacijama, u Engleskoj i Walesu barem u izvjesnoj mjeri značajan su oblik heurističko-silogističke aktivnosti kod koruptivnih krivičnih djela.

Bannenberg (2002) izvještava o često upotrebi posebnih istražnih radnji u slučajevima razvijenih koruptivnih odnosa i koruptivnih mreža, ne navodeći međutim konkretne pokazatelje i u koliko slučajeva su se koristile navedene radnje u SR Njemačkoj. Najčešće se radilo o policijskom nadzoru nad prostorijama i osobama u nadzoru nad komunikacijama, pa čak i prekograničnom nadzoru, ukoliko se radilo o djelima sa elementom inozemnosti. Naročito je nadzor nad telefonskim komunikacijama producirao važne podatke i dokaze, koji su kasnije poslužili i kao osnova za usmjerenje i poduzimanje drugih radnji, posebno saslušanja svjedoka i finansijskih istraga. Meyer-Weick (2005) je u svom istraživanju na 143 predmeta sa područja čitave SR Njemačke, u kojima se razmatrala primjenu nadzora i snimanja prostorija i komunikacija došlo do spoznaje da su koruptivni krivični delikti treća naj brojnija skupina krivičnih djela za koja se određuje ova posebna istražna radnja. Meyer-Weick navodi da je osnova, odnosno incijativa za sprovođenje posebnih istražnih radnji, snimanja prostorija i komunikacija u predmetima koruptivnih krivičnih djela, proistekla iz saznanja od strane potencijalnog koruptanda, pouzdanika, te unutrašnje revizije nadležne revizorske institucije.

Generalno u većini promatranih postupaka, proaktivni načini saznanja za koruptivno krivično djelo bili su osnovom za poduzimanje pomenute posebne istražne radnje. Prethodno pomenuti autor, takođe naglašava da se u slučaju koruptivnih delikata nadzor i tehničko snimanje prostorija i komunikacija pokazalo dosta uspješnim. Autor uspješnim naziva radnju čiji su se rezultati mogli koristiti kao dokaz u odlučnim činjenicama ili kao osnova za provođenje drugih radnji, ali koja u konačnici vodi poboljšanju kompletnog krivičnog postupka. Najčešće poduzimana posebna istražna radnja prilikom otkrivanja i dokazivanja koruptivnih krivičnih djela u SR Njemačkoj je nadzor nad komunikacijama i uvid u metering podatke, a

³PC-S-CO

najmanje korištena je prikriveni istražitelj, za kojeg Bannenberg (2002) tvrdi da u krupnijim, odnosno složenijim postupcima koruptivnih delikata nije igrao posebnu ulogu.

Detaljniji nalaz je u suprotnosti sa načelno širokim ovlastima koje su u SR Njemačkoj propisane za primjenu ove prikrivene istražne radnje, prema kojima upotreba mjere prikrivenog istražitelja na prijedlog policije odobrava tužitelj, a u hitnim okolnostima policija i sama može preduzeti datu radnju, a odobrenje pribaviti naknadno. Možemo konstatovati da slabija primjena radnje prikrivenog istražitelja ne leži toliko u dosljednom poštovanju načela srazmjernosti, nego na logičkoj razini, svijet koruptivnih transakcija je zatvoren, pa je policiji jako teško uopće doći u priliku da „fingira“ kontakt ili transakciju. Posebne istražne radnje u SR Njemačkoj kada su god korištene imale su dosta uspjeha, uglavnom služeći kao uvertira ili smjernica za provođenje drugih radnji dokazivanja, ili čak i kao direktan dokaz.

Prema istraživanju predhodno pomenutog autora (Datzer, 2011:326), o primjeni posebnih istražnih radnji za koruptivna krivična djela u Bosni Hercegovini, isti ukazuje da se nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija, prema iskazima policijskih službenika primjenjuje češće, nego ostale posebne istražne radnje, ali da se generalno u Bosni i Hercegovini posebne istražne radnje iznimno rijetko koriste. Ovakav nalaz je u saglasju I sa prethodnim istraživanjem istog autora, koji navodi da velika većina ispitanika „policija I tužiteljstvo ne primjenjuju posebne istražne radnje u otkrivanju I dokazivanju koruptivnih krivičnih djela. Postoji mnogo obrazloženja zašto se pomenute radnje, nikako odnosno vrlo malo koriste. U istraživanju (Datzer, 2011:326), jedan od ispitanika iz reda tužilaštva Bosne i Hercegovine navodi, da se posebnim istražnim radnjama zadire u privatnost osobe prema kojoj se primjenjuju posebne istražne radnje, isto tako da dosadašnji rezultati ne opravdavaju upotrebu ovih radnji. Načelo srazmjernosti i supsidijarnosti jasno ustanovljava uslove zadiranja u prava i slobode građana, koja ako se poštuju, ne bi trebala predstavljati problem.

Postojii ta mogućnost, da iskustva pojedinih tužilaca u Bosni i Hercegovini, prilikom primjene i rezultata posebnih istražnih radnji nisu zadovoljavajuća. Da se zaključiti kako ih navedena konstatacija vrlo vjerovatno i odvrća da o istima razmišljaju kao o realnoj opciji prilikom otkrivanja i dokazivanja koruptivnih krivičnih djela. Nadalje i istraživanju navodi se od strane policijskih službenika, specijaliziranih za otkrivanje i dokazivanje koruptivnih krivičnih djela, kako se vrlo malo pažnje posvećuje pomenutim radnjama, iz razloga nedostatka sredstava za angažovanje prikrivenog istražitelja ili nedostatka novca za simulirani otkup i simulirano davanje potkupnine. Isto tako, kao nedostaci navode se, ne zainteresovanost sudstva za određivanje posebnih istražnih radnji u vezi navedenih krivičnih djela, kao i ne zainteresovanost državne vlasti u Bosni i Hercegovini da se uhvati u koštac sa problematikom korupcije.

U istom istraživanju, zabilježeno je mišljenje, da policija nedovoljno koristi posebne istražne radnje zbog svoje ne adekvatne organizacijske strukture i nedovoljne tehničke opremljenosti. Kada je u pitanju primjena posebne istražne radnje u nadzora i tehničkog snimanja komunikacija, za koju policijski službenici i tužitelji u Datzerovom istraživanju navode, da istu u prosjeku rijetko primjenjuju, ali uglavnom u konkurenciji sa drugim radnjama. Interpersonalna komunikacije je nužan preduslov za počinjenje koruptivnog krivičnog djela, kao i vrstu, odnosno način njegovom počinjenja, vrijeme u kojem se transakcija i radnja trebaju obaviti, možemo zaključiti da tehničkim putem i registriranjem takve komunikacije između nadziranih osoba mogu poslužiti kao izuzetno važan, neposredan dokaz u počinjenju koruptivnog krivičnog djela. Konstatacija da sud ne pristaje baš često na određivanje posebnih istražnih radnji u svim podnesenim slučajevima, potvrđuje se konstatacijom o nepostojanju dovoljne razine sumnje za određivanje posebne istražne radnje. Primjenu posebnih istražnih radnji prati nekoliko uslova koji moraju biti kumulativno ispunjeni.

ZAKLJUČAK

Rezultati komparacije međunarodnih iskustava u otkrivanju, razjašnjavanju i dokazivanju koruptivnih krivičnih djela, sa aspekta kriminalističke i pravosudne prakse, ukazali su da su pomenuta krivična djela izuzetno raznolika, odnosno heterogenog oblika kriminaliteta. Izvršioi koruptivnih krivičnih djela u pogledu fenomenologijskih karakteristika uglavnom se razlikuju od počinitelja drugih krivičnih djela. U načelu se može tvrditi da uglavnom „lakši“ slučajevi korupcije dobivaju sudski epilog, i da je sredstvo izvršenja najčešće novac. Kada je u pitanju komparacija Bosne i Hercegovine i SR Njemačke, da se zaključiti da se počinitelji uglavnom terete za davanje dara. Ova konstatacija ukazuje na to da je u većini slučajeva prisutna lakomislenost aktera, što u suštini i ne zahtijeva posebno kriminalističko istraživanje. Još jedan od zaključaka je i to da su koruptivna krivična djela uglavnom u korelaciji sa drugim oblicima kriminaliteta. Preporuka u kriminalno-političkom smislu bila bi da je potrebno kontinuirano kadrovsko i financijsko jačanje i specijalizacija policijskih organa, odnosno organa krivičnog gonjenja, koji će biti u mogućnosti prepoznati povezanost koruptivnih krivičnih djela sa drugim krivičnim djelima. Kada je u pitanju otkrivanje i dokazivanje koruptivnih krivičnih djela, primjetno je da se u Velikoj Britaniji prakticira i redovno provodi oblik kriminalističke kontrole. Dok se u Bosni i Hercegovini pitanje kriminalističke kontrole posmatra kao sporadična i rijetko prakticirna djelatnost. Ono što karakterizira sve tri analizirane zemlje jeste da je najčešći način saznanja za koruptivna krivična djela upravo anonimna prijava.

Takođe je primjetno da je najčešći razlog zbog kojeg se istraga obustavljala nedostatak dokaza. U vezi s tim, mišljenja smo da je potrebna kontinuirana obuka o otkrivanju i dokazivanju koruptivnih krivičnih djela, sa ciljem usvajanja adekvatnog pristupa i utvrđivanja svih bitnih obilježja krivičnog djela. Narav koruptivnih krivičnih djela, ukazuje na to da bi se pojedine posebne istražne radnje trebale češće primjenjivati u otkrivanju i dokazivanju istih, nego što je to situacija za druga krivična djela. Prethodna komparacija ukazuje na zaključak da se posebne istražne radnje veoma slabo koriste, ali i na to da je najčešće korištena radnja nadzora nad komunikacijama.

U Velikoj Britaniji često je poduziman prikriveni nadzor, dok je u SR Njemačkoj nadzor nad prostorijama i osobama. U Bosni i Hercegovini, pored nadzora nad komunikacijama, koristio se prikriveni istražitelj, čija je upotreba bila zanemariva u drugim zemljama. Kada su posebne istražne radnje korištene, u većini slučajeva se radilo o krupnijim slučajevima koruptivnih delikata, a pomenute radnje su tada imale i relativno dosta uspjeha, i uglavnom su služile kao smjernica za provođenje drugih radnji dokazivanja, ili kao direktan dokaz. U Velikoj Britaniji, korištena posebna istražna radnja prikrivenog nadzora, odnosno nadzora i tehničkog snimanja prostorija i tehničko snimanje osoba i predmeta koje su u vezi snjima, uglavnom je služilo u indicijalne svrhe dokazivanja povezanosti samih aktera korupcije. U SR Njemačkoj, nadzor nad prostorijama i osobama kao direktna radnja dokazivanja inkriminirane djelatnosti. U Bosni i Hercegovini iznimno korištene pomenute istražne radnje, i to uglavnom kao razlog dokazivanja povezanosti aktera korupcije i aktera određene transakcije.

Kod nas je uglavnom korištena posebna istražna radnja prikrivenog istražitelja informatora. Koruptivna krivična djela u Velikoj Britaniji su heterogenog oblika, za koja se često saznaje putem kriminalističke kontrole, odnosno putem analitike kriminaliteta ili anonimnih prijava, kao i to da mjere prikrivenog istraživanja, posebno nadzora nad komunikacijama, bar u izvjesnoj mjeri predstavljaju značajan oblik heurističko silogističke aktivnosti u njihovom tretiranju. Kada je u pitanju SR Njemačka, to je zemlja koja je posljednjih par decenija posvetila ozbiljnu pažnju krivičnim djelima korupcije, organiziranom kriminalitetu, pranju novca i drugim sličnim oblicima složenog kriminaliteta. U komparativnom istraživanju primjećeno je da se u SR Njemačkoj koruptivna krivična djela, sa stanovišta karakteristika počinitelja, razlikuju od ostalih oblika kriminaliteta. Čini se da je

upravo specifičnost ove vrste kriminaliteta bio povod nadležnim organima, da na kriminalno-političkom planu većom primjenom proaktivnih načina saznanja, dosljednim i upornim istraživanjem poznatih djela, te upotrebom posebnih istražnih radnji postignu značajnije efekte na planu smanjivanja tamne brojke korupcije, i da demonstriraju ozbiljnost i odlučnost u njenom suzbijanju.

Iz navednog se da zaključiti da su istražiteljski organi u SR Njemačkoj posezali za instrumentom posebnih istražnih radnji kad god se za to ukazala prilika. Kada je u pitanju Bosna i Hercegovina, to je zemlja koja je snažno opterećena problemom rasprostranjenosti korupcije u praksi, koja se nameće kao jedno od glavnih pitanja progresa države i integracije u savremene ekonomske i političke tokove. Norme krivičnog prava su uglavnom usklađene sa odgovarajućim međunarodnim standardima, a njihova primjena je uglavnom okolnosno uvjetovana. U pogledu heurističkog pristupa, proaktivan rad je rijedak, a poseban je problem utvrđivanja osnova sumnje. Pretpostavlja se da je pomenuti problem uvjetovan načinom saznanja za koruptivna krivična djela. U silogističkoj praksi dominiraju opće radnje dokazivanja – najčešće je to ispitivanje osumnjičenog i saslušanje svjedoka, a upotreba posebnih istražnih radnji je rijetka.

LITERATURA

1. Bannberg, B. (2002). *Korruption in Deutschland und ihre strafrechliche Kontrolle*, Neuwied; Kriftel: Luchterhand.
2. Bošković, M. (1998). *Kriminalistika metodika 1*. Beograd, Policijska akademija.
3. Datzler, D. (2011). *Otkrivanje i dokazivanje kaznenih djela primanja i davanja dara i drugih oblika koristi*, Doktorska disertacija, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu. Sarajevo.
4. Huber., B. (1997). *Englans und Wells*. U.A.Eser, M. Uberbhofen, & B. Huber, *Korruptionsbekämpfung durch Strafrecht*.str. 69-99. Freiburg im Bresgau: Max Planck – Institut für ausländisches und internationales Strafrecht.
5. Bojanić, I., Đurđević., Z. (2008): *dopuštenost uporabe dokaza pribavljenih kršenjem temeljnih ljudskih prava*, Zagreb, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 15, broj 2/2008.
6. John, T., & Maguire, M. (2007). *Criminal intelligence and the National intelligence Model*. U T. Newburn, T., Williamson, & A. Wright, *Handbook of Criminal Investigation*.
7. Meyer-Wieck, H. (2005). *Der Grobe Lauschangriff*. Berlin:Duncker & Humblot.
8. Miller, J. (2003). *Police Corruption in England and Wales: An assessment of current evidence*. London: Home Office.
9. Mischkowitz, R., Bruhn, H., Desch, R., Hubner, G – H., Beese, D. (2000). *Einschätzungen zur Korruption in der Polizei, Justiz und Zoll*. Wiesbaden: Bundeskriminalamt.
10. Moran, J. (2004). *Blue walls, grey areas and cleanpus: Issues in the control of police corruption in England and Wales*. *Crime, Law & social Change*, 43 (1), 57-79,
11. Xenakis, S. (2008). „The View from above, Interviews with Corruption Experts in the UK. Konstanz; Univerzity of Konstanz, Research group Sociology Knowledge.
12. Xenakis, S.(2007). „The Dog’s that Didn’t Bark; Exploring Perceptions of Corruption in the UK. Konstanz; Univerzity of Konstanz, Research group Sociology Knowledge.